

a központi hatalomtól indul ki. Ez a fejlődés, ha szabad e fogalmakat itt alkalmaznom, eddig induktív alapon történt, törvényünk a deduktív eljárást állapítja meg, a központban megállapított általános elvek általános érvényesítése által.

Kétségtelen, hogy ez utóbbi módszer gyorsabb fejlődést biztosíthat, ha a központi kormányhatalom, amint ezt tette akár a Ratio Educationis, akár a Thun-féle Organisations Entwurf, akár alkotmányos kormányunk az 1879-iki tanterv kibocsátásával, egy nagy pædagogiai tehetség eszméinek a megvalósítására vállalkozik, azokat érvényesíti; de hol a biztosíték, hogy csak ily eszmék megvalósítására fogja mindenkor hatalmát érvényesíteni?

Teljesen alaptalan-e a lehetőség feltevése, hogy ez úton nagyon szerencsétlen, közoktatás és nemzeti közművelődési ügyünket nem fejlesztő, de bénító és megakasztó eszmék is érvényesíthetők?

Háládatlanság volna az 1883-iki törvény sok áldásos következményét el nem ismerni. A törvény megalkotói nagyot akartak és nagyot értek el vele, de e törvény sincs hiba nélkül, hisz emberi alkotás és középiskolaügyünk szabad fejlődése érdekében kívánatos, hogy a nem távol jövőben, az ezen törvény által megvetett helyes alapszemenként középiskolaügyünk újabb törvénnyel rendeztessék, mely a tapasztalt hiányokat orvosolja és azt a jövő érdekében kívánatosnak tartjuk, iskoláink egyéni szabadabb fejlődésének több tért enged.

ROMBAUER **EMIL**.

A MAGYAR NYELV TANÍTÁSA A NEMZETISÉGI VIDÉKEKEN.

(Második, befejező közlemény.)

E kevés óraszámnak megfelelőleg a beszéd anyagát is korlátozni kell és pedig forma és tartalom tekintetében. Ennek a bajnak elhárítására, úgy vélték, hogy a tanulót, habár szűk határok közé, de mégis olyan világba helyezték, ahol önállóan és szabadon mozoghat. Erre pedig önként kínálkozott az iskolának a kis világa és szinte axiómává vált, hogy a modern nyelvek tanítását az iskolával, a tanteremmel és a butorok megnevezésével kezdjék meg. Csakhogy hamar rájöttek arra, hogy bizony ez nagyon sovány anyag és ebben az iskolai életben valóban nagyon is szűk határok között mozog a tanuló, kívánatos volt, hogy kiménjenek a szabadba, csak hogy itt meg egyszerre annyiféle benyomást szerzett a tanuló, amellyel a tanítás nem tudott megbirkózni. Így jöttek arra a gondolatra, hogy a

való életet *fali képekben* vigyék be az iskolába. Így tehát csak egy-egy képen ábrázolt esemény köthette le a tanuló figyelmét. Ez azonban nem volt új gondolat, mert már Comenius «*Orbis sensualium pictus*»-ában rámutatott az iskolai fali képeknek a nyelvtanítás céljaira való felhasználására.

Ámde a beszéd elsajátítására készült fali képekkel való tanítást sem tartották a természetes direkt tanítás tökéletes módszerének. Mert hiányzik belőle a való élet intenzitása és a beszélgetés főképen leíró természetű. Nélkülözi a cselekvést magát, amely tulajdonképen rúgója a beszélgetésnek.

Ennek a metodusnak a hiányait vélték kipótolni *Gouin* és *Carré* az idegen nyelvtanítás reformirányának alapvetői.

Gouin* művének bevezető részében elbeszéli különböző hányattatásait a célból, hogy a német nyelvet megtanulja. Megtudjuk ebből, hogy Németországban: Hamburgban s Berlinben tartózkodott, hogy grammatikákat (köztük *Ollendorfort*) tanult, vocabulariumokat, gyök- és szólaistromokat, a rendhagyó igéket, sőt végre egy egész szótárt tanult meg, érintkezésben állott különböző műveltségű németekkel, nyilvános beszédeket hallgatott s mindezekkel annyit se ért el, hogy egy előadást, sőt egy mindennapias beszélgetést megérthessen, annál kevésbbé, hogy az utóbbiban résztvehessen. Elcsüggedve és leverten tért vissza hazájába s itt egy három éves gyermektől tanulta meg, hogyan lehet és kell az idegen nyelvek tanítását berendezni, hogy biztos eredményt érhessünk el.

Ezt így beszéli el *Gouin*: «Egy anya így szólt egyszer fiához: nem jönnél-e velem? A malomba megyek. Te még azt nem láttad... A gyermek kísérelül szegődött anyjához s a malomnak megvizsgálta minden zegét-zugát. Látni, megérteni, megnevezni kívánt mindent. Meg kellett neki minden egyes tárgyat magyarázni... A malomból elkábulva és gondolkozóba esve tért haza. Itt utána gondolt a látottaknak s azon volt, hogy hosszú és sokféle észrevételeit jól megértse... Ismert dolog, hogy a gyermekeknél úgy az értelmi, mint a fizikai *digestio* gyorsan szokott működni, egy óra sem kellett arra, hogy terhétől megmeneküljön. Eszébe jutott a beszélés. Szükségét érezte, hogy a látottakat mindenkinek elbeszélje. Mondanivalóját tízszer is elismételte, mindannyiszor más-másképen adva elő. Eseményről-eseményre, mondatról-mondatra ment át, mindenkor az ismert és elmaradhatatlan «*aztán*», «*aztán*» átmenettel élve.

Beszédét követte a tett. Addig, és addig kínoztá anyját, míg

* L. dr. Brassai Sámuel: A nyelvtanítás reformja Európában. Középkisk. Szemle, szerk. dr. Jancsó Benedek. 1882.

nem készítettett neki egy féltucat zacskót; nagybátyját pedig addig kérte, míg számára egy kis malmot nem szereltetett fel... Midőn a malom elkészült s midőn jární kezdett, a kis molnár megtöltötte homokkal zacskóit s utánzott erőlködéssel fölvette vállaira... Erre meggömbülve s nyögve elvitte a homokot a malomba; felöntötte és megörölte; így utánozva az igazi malomban szokásos eljárást.»

Ezt cselekedve, fenhangon jelezte tetteinek mindenikét, de leginkább egy szóra vetette a hangsúlyt. Ez mindannyiszor az *ige* volt. A többi szó úgy követte egymást, amint lehetett. Egy és ugyanazt a zacskót kiürítette és megtöltötte tíz versen is; el-elvitte a malomba, hol képzeletében megöröltette annak tartalmát.»

A beszéd és a cselekvés formáját összeállítja *Gouin*, amelyből a következő tanulságok vonhatók le:

1. A gyermek nyelvtanulásának módjából vonjuk el a nyelvtanítás módszerét.

2. A gyermek hallja s utánozza a hangot. Ez utánzás azonban nem mechanikus folyamat, mint pl. a papagájnál, hanem olyan tünevény, mely lelki feldolgozás következtében jön létre.

3. A gyermek nem szókat, hanem frázisokat hall (legtágabb értelemben, úgyhogy egyes szó is alkothatja). Ugyanez áll utánmondásáról is.

4. A frázisban legerősebben hallani annak legfontosabb elemét s azért ezt legérezhetőbben is hangsúlyozza beszédében.

5. A hallott frázisokat a gyermek *képzetekké* (gondolatokká és érzelmekké) alkotja át.

6. A gyermek azonban nemcsak utánmond, hanem ő maga is saját tapasztalatai alapján s szükségletei szerint *ön-cselekvőleg* alkot frázist és frázisláncolatot.

7. Ez utolsók alkotásában még magasabb és háromirányú lélekműködést mutat. Először frázisait az *események* egymásután következése alapján rendezí. Másodsor a cselekvény céljának alárendeli s végre összeköti őket szubjektív frázisok vagy ezek töredékei (conjunctiók) által egymással.

A frázisoknak ilyenmő rendszerét *Gouin* «thème»-nek nevezi és több thème, amely rokon cselekvésre vonatkozik, alkot egy «série»-t, mely külön címet nyer. A *Gouin*-féle módszer sorozati rendszerét tökéletesíttette *Carré*: *Méthode pratique de langage* című művében, amelynek elvei szerint tanítják francia nyelvre Franciaország olaszul és spanyolul beszélő vidékén a gyermeket a népiskolában. E módszer szerint írta meg: *Le premier livre de langage et de lecture* etc. című művét, amelynek előszavát és az ebben foglalt módszer ismertetésére írt mintaleckéket magyar fordításban azért mutatom be, mert nem-

zetiségi vidékeinken egészen e módszer szerint gondolom a magyar nyelv tanítását is bevezetni.

Carré könyvének előszava így hangzik:

«Egy nyelvet sohasem tanulunk írás és olvasás útján, hanem igenis megtanuljuk hallás és beszéd útján. Manap az olvasatással és iratással kezdik meg; aztán beszéltetnek: meg kell fordítani ezt a sorrendet. A beszéd főszervei: a fül, a nyelv és a hangszálak. Ezeknek a szemmel és a kézzel való helyettesítése ellenkezik a természetel és logikával. A gyermeknek bármely nyelvet megtanulni éppoly természetes és könnyű dolog, mint a járás megtanulása. Ha nem sikerül: ez a *módszer* hibája. Az a módszer, amelyet mi itt hirdetünk és amelyet az *anya módszerének* nevezünk, — mert utánozza, amennyire lehetséges, azt az eljárást, amelyet az anya a beszéd tanítása közben alkalmaz gyermekeinél — lényegesen kettőt tartalmaz:

1. Az (érzékelhető) tárgyakon tanítja meg a tanító a tárgy nevét.

2. A gyermek által véghezvitt vagy a szeme előtt lejátszódó cselekményekről az igékre tér át, amelyeket azok kifejeznek.

Azután fokozatosan, a tárgyak nevéhez hozzáfűzi a mellékeveket, amelyek azoknak minőségét jelölik meg és az igékhez az igehatározókat, amelyek kifejezik a cselekvés módját. A többi a gyakorlat dolga. A nyelvtan csak ezután jön: mert kell, hogy a gyermek először tanuljon meg beszélni, még pedig helyesen, hogy következtesen a *megfelelő* szabályokra és a szerkezetre.

A következő, mely ebből, foly az, hogy a gyermeknek adandó első leckék tárgya: testének megismerése legyen, amelyet sokkal könnyebben ismer meg és sokkal közelebb fekvő módon, mint az érzelmek és lélek megnyilvánulásait. Azután azokat a lényeket és tárgyakat, amelyek körülveszik, azokat a dolgokat, amelyekkel a mindennapi életben találkozik.

Egy másik következmény, hogy a tanítónak az első leckékből, valamint az első olvasmányokból, melyeknek azokat követni kell — ki kell küszöbölnie minden képes vagy tényleg elvont kifejezést. A képes beszéd feltételezi az objektív dolgok ismeretét, az abstrahálást és az összehasonlítást. Azt mondják erre, hogy e megjegyzésből a gyermekek számára készült mindazon olvasó könyvek elítélése következik, melyek folytonos metaforákban beszélnek; vagy amelyekben olyan kifejezések vannak, amelyek tárgya elvont fogalom vagy erkölcsi cselekmény. A kezdők számára írt olvasókönyvbe képes kifejezéseket tenni vagy azt kívánni, hogy erkölcsi tanítás céljaul szolgáljon: annyit jelent, mint az építkezést, a háztetőn kezdeni. Órizkedni kell — mondja Pestalozzi, — attól, hogy a

gyermeknek megnevezzék a fejet, szemet, kezét, mielőtt e tárgyak többszöri látása agyvelejébe annak fogalmát bele nem véste: ugyanígy nem szabad velök szeretetről, háláról, hűségről beszélni, mielőtt ez érzelmek szívökben gyökeret vertek. Különben mindig szükséges, hogy a tárgyak megismerése, a fogalom, megelőzze a kifejezést, szükséges, hogy a kifejezés a fogalom után következzen, (érzékeltető) testet adván neki, amely azt precizirozza és megerősítse. Végül még az is következik ebből, hogy minden olvasási lecke először beszédlecke formájában történjék meg. Ezen elvek alapján készült ez a kis könyvecske. A szöveg, amely a növendéknek olvasási leckéül szolgál, a tanítónak beszélgetési témáját képezi.

Ime hogyan érti Carré körülbelül a dolgot.

Vegyük a Carré szerkesztette könyv első leckéjét: Könyvem. A tanító egy könyvet tart a kezében és azt felmutatva mondja: «Ez könyv». A növendékek könyveikre mutatva ismétlik. «Ez könyv».

A tanító: «Ez a könyv hosszú (megmutatja a hosszát); ez a könyv széles (mutatja szélességét). Lássuk csak, Pali*: Hosszabb, mint amilyen széles?» — «Igen, uram, hosszabb, mint amilyen széles.» A növendékek kórusban mondják: «Könyvem hosszú; könyvem széles; az én könyvem hosszabb, mint amilyen széles».

A tanító egy másik jóval hosszabb, mint széles könyvet vesz kezébe és azt a növendékek olvasókönyvéhez hasonlítva, rávezeti őket arra, hogy mondják: «Ez a könyv jóval hosszabb, mint széles; az én könyvem kicsivel hosszabb, mint széles».

Azután könyvét kezében tartva és azt felmutatva, folytatja: «Mi ez? — A födele. És ez? — Ez is a födele. Tehát könyvemnek két födele van. És ez? — Ez a háta. Mondjuk együtt: Könyvemnek két födele van, egy elő- és egy hátsólapja.» Addig ismételteti a mondatot, amíg biztos lesz abban, hogy valamennyi növendék helyesen ejti ki.

Vegyünk egy másik leckét, melyben egy kép is segítségünkre van. Pl.: *A vadász.*

A tanító: «Gyermekeim, nézzétek meg a képet könyvetekben. Mit láttok? — Egy embert. — Igen, egy embert; de egy embert, aki vadászni megy. Ez vadász». A növendékek kórusban: «A mai lecke képe: a vadász». «Mi van a fején?» — «Sapka.» (A gyermekek megelőzőleg a ruházat különböző részeit tanulták; fel kell ismerniök a sapkát és azt megnevezniök.) «Milyen is ez a sapka?» Nézzük csak: először is van ellenzője. (A tanító mutatja az ellenzőt egy igazi sapkán, azután a képen; majd felsorolja a többi részeit). Mondjuk mind-

* Természetesen osztatlan iskoláról van szó, ahol már a IV. osztályba járó Pali tud magyarul.

nyáján: «A vadász fején sapka van. A sapkának van ellenzője stb. Miért van a sapkának ellenzője? (A tanító kezét szeméi elé emelve, mimikával igyekszik megértetni, hogy az ellenző a szemet védi.) Mondjuk mindnyáján: «A sapkának van ellenzője; az ellenző védi a szemet»; azután még jobban: «Az ő fején van egy sapka, amelynek ellenzője van, hogy a szemet védje», stb.

Magától értetődik, hogy a tanítónak nem kell szorosán ragaszkodni ahhoz, hogy megszerkesztesse és ismételtesse szövegszerűen a könyv mondatait; ellenkezőleg, inkább változtassa az alakot és növénydékei jobban fognak megtanulni beszélni. A könyv vezető, amelyet követnie kell; egy szöveg, amelyre visszatérhet, valahányszor szükségét érzi.

Felolvasásom anyaga a következő gondolatokat ébresztette bennem:

A nemzetiségi vidékeken működő tanítóknak és a tanítást ellenőrző szerveknek alaposan kell ismerniök az idegen nyelv tanításának reform-irányait.

Mindaddig, míg a tanítóképzőkből az újabb generáció nem lép ki *ily* ismerettel fölszerelve az életbe: a nemzetiségi vidékeken lévő tanítók részére máris szervezett tanfolyamokon a jelentkezőket olyan egyetemi vagy nemzetiségi vidéken lévő középiskolai tanárok vezessék be az idegen nyelvtanítás módszerébe, akik e kérdéssel irodalmilag és gyakorlatilag is foglalkoztak. Mert bár jól tudom, hogy egy csöppet sem népszerű dolog, ha azt állítom, hogy csakis a klasszikus nyelveken kiművelt és filozófiailag képzett elméket tartom arra alkalmasnak, hogy gyümölcsözőleg közölni is tudják az elméletet; nem úgy, mint az autodidakta, aki összehord rendkívül becses anyagot, de nem lévén filozófiailag fegyelmezett elme, összekever igazi gyöngyöt kavicsal, mert nem tudja a *lényegest a lényegtelenről megkülönböztetni*. Már pedig ilyen tanfolyamok rövidege eleve megköveteli, hogy csakis a lényegest közöljék a hallgatóval.

A nyelvtanítás modern irányával így fölfigyverkezett tanítónak adassék a kezébe kitűnő, de rövid tanterv és ehhez egy még rövidebb utasítás (mert ezt legalább elolvassák), pompás taneszköz (szemléltető képek) és kitűnő olvasó- és gyakorlókönyv.

Evégből a most ismertetett direkt módszernek szigorú figyelembevételével kellene az idegen ajkú gyermekek magyar nyelvi tanítására szükséges szemléltető képeket és olvasókönyvet, amely ne csak olvasókönyv, hanem a *magyar nyelvtanítás fokozatos tanmenete is legyen*, a tanítóknak pedig vezérkönyvet szerkeszteni.

KÖRÖSI HENRIK.